

תוכן עניינים

2	מבוא
5	פרק ראשון : סקירת ספרות
5	א. האידיאולוגיה של האחים המוסלמים
7	ב. הפעילות החינוכית והחברתית של האחים המוסלמים
8	ג. מבנה התנועה ומקורות המימון שלה.
12	פרק שני : התמודדות המשטר והשלטון במצרים עם תנועת האחים המוסלמים
12	א. יחסי המדינה והאחים המוסלמים בתקופה המלוכנית (1928-1952)
14	ב. יחסי האחים המוסלמים והשלטון הנאצריסטי (1952-1970)
15	ג. תקופת סאדאת- שנות השבעים
17	ד. תקופת חסני מובארך : מרצח נשיא לאביב ערבי
18	ה. האביב הערבי : תקוות גדולות
20	פרק שלישי : דיון
22	סיכום
23	ביבליוגרפיה

מבוא

באסלאם, כמו בדתות מונותיאיסטיות אחרות, היהדות והנצרות, היו זרמים דתיים שונים, בעלי גישה שונה לפרשנות הדתית. כל עוד המדינה המוסלמית הייתה מדינה דתית, החולקים על הפרשנות האסלאמית השולטת, ביקשו להשליט את פרשנותם וקראו תגר על השלטון הקיים. כבר בראשית האסלאם, התעוררו קונפליקטים בין גישות שונות, שאמנם היו תיאולוגיות אך בהיות המדינה דתית, הייתה להם מטרה שלטונית. כך למשל, החואריגי או סיעת יורשי הח'ליפה עלי, שתחילתה סכסוך בדבר היורש, אך המשכה כאסלאם השיעי הוא דתי (לצרוס-יפה, 1967).

תופעת האחים המוסלמים, המהווה את התנועה הפוליטית האסלאמית המשמעותית ביותר בעולם הערבי המודרני (חטינה וקופרשמידט, 2012), שונה משום שמרבית מדינות ערב אינן כבר תחת שלטון דתי. אדרבא, הן מצויות בתהליך של חדירת השפעות מערביות מזה כמאתיים שנה. כמו תנועות מוסלמיות אחרות חלק ניכר מן המאבק שלהן הינו כנגד המודרניזציה והתמערבות המדינה והחברה (סיון, 1986).

היריבות בין האסלאם למערב, תחילתה בעיקר במאה התשע עשרה והמאה העשרים (וינטר, 1989). עד אז האזורים המוסלמיים לפחות במזרח התיכון היו תחת שלטון מוסלמי במסגרת האימפריה העת'מאנית (Cleveland & Bunton, 2016). הקמתה של המדינה העת'מאנית במאה החמש עשרה, והכיבושים המהירים במאתיים השנים לאחר מכן, הביאו לכך שלא רק אזורים מוסלמיים באגן הים התיכון, אלא אזורים נוצריים נפלו תחת שליטה מוסלמית. בהשתלטות הערבית הראשונה על מדינות הים התיכון המזרחי, הדרומי והמערבי (ספרד), במאה השביעית ותחילת השמינית, העולם הנוצרי ואירופה היו בשקיעה תרבותית, כלכלית ומדינית הידועה כימי הביניים, או "התקופה החשוכה" (dark ages). לעומת זאת בהשתלטות המוסלמית באמצעות העת'מאנים, אירופה והעולם הנוצרי היה מצוי כבר בתהליכי צמיחה ופריחה משמעותית, קרי: הרנסנס ותקופת הגילויים הגדולה (Cleveland & Bunton, 2016). האימפריה העת'מאנית הייתה מדינה מוסלמית דתית אשר ראש המדינה, הסולטאן הינו גם הסמכות הדתית העליונה כח'ליפה (מחליפו של הנביא). לאחר שיא כיבושיה, לרבות השתלטות על חלקים ניכרים בדרום מזרח אירופה ולאחר שהגיעה עד לשערי וינה בשלהי המאה השבע עשרה, החלה לא רק מאבדת מכוחה האבסולוטי, אלא גם מכוחה היחסי מול המעצמות האירופיות הנוצריות. מגמה זו גברה לקראת סוף המאה ה-18, כאשר רוסיה קרעה שטחים מן האימפריה והגיעה לשיאה במאה ה-19 כאשר הבלקן, תחילה יוון ולאחר מכן סרביה, רומניה ובולגריה, זכו בעצמאות.

החלשות האימפריה שכבר נודעה כ"אדם החולה של אירופה" לא הוגבלה רק לאזורים הנוצריים. חוסר יכולתה לשלוט הלכה למעשה בכל רחבי האימפריה הביאה לכך שהיא החלה מאבדת גם אזורים מוסלמיים. הנכס העיקרי שאבד לה היה מצרים, אשר נשלטה על ידי קצין עת'מאני ממוצא אלבני, מחמד עלי, אשר נשלח לשם על ידי הסולטאן עצמו כדי להילחם בצבא הצרפתי. עד מהרה הפכה מצרים לעצמאית למעשה ומחמד עלי, באמצעות בנו- אבראהים פאשא, אף לחם בעת'מאנים. וטיקיוטיס (1991) טוען שמחמד עלי היה המייסד של מצריים המודרנית ומעבר לשאיפות צבאיות ומדיניות בסעודיה ובסוריה למשל, הוא יזם לראשונה רפורמות כלכליות מתוך מגמה ליצור מדינה מודרנית אירופית. המדינה החלה בפיתוח תעשייתי על ידי הקמת מונופולים ממלכתיים. בנוסף ראויים לציון פיתוח גידול הכותנה אשר הפכה לענף

פרק ראשון : סקירת ספרות

מצרים העצמאית היא תערובת של מדינה חילונית ודתית. אמנם מערכות המשפט והחינוך אינן דתיות ברובן, וגם המפלגה השלטת העיקרית חילונית, אך יחד עם זאת קיים מעין סטטוס קוו בין שני הממסדים : החילוני והדתי. הממסד החילוני, החל בעצמאות מצרים לא דגל בהפרדה מוחלטת בין המדינה לדת, כמו שתמך בה למשל, אתאטורק. אדרבא הוא סבר שהאידיאולוגיה האסלאמית חזקה בקרב העם המצרי יותר מכל אידיאולוגיה אחרת ומתוך ראייה חברתית פוליטית לא סבר שלא ראוי להפנות עורף לגליטימציה האסלאמית (וינטר, 1989). גם האסלאם במצרים לא היה חד מימדי אלא כלל לפחות שלוש גישות עיקריות : הראשונה, גישת הממסד האורתודוכסי ובראשם העולמא (חכמי הדת), תלמידי וחכמי אלאזהר, שופטים וכלי קודש אחרים. אמנם הם נפגעו כתוצאה מתהליכי החילון במצרים אשר החלו למעלה ממאה שנה קודם לכן, אך תלותם בממשל הביאה אותם להשלמה עם המציאות החדשה המתהווית.

השנייה, הגישה המודרניסטית אשר ינקה מאלאפעיאני, אך מחוללה העיקרי במצרים היה עבדה, אשר כיהן גם כמופתי של מצרים לתקופה קצרה. גישה זו תמכה בהתאמת האסלאם להוויה המודרנית תוך קריאת תגר על הפרשנות האורתודוכסי השמרנית אשר דגלה בכך ששערי הפרשנות (תפסיר) נעולים.

השלישית, הגישה הרדיקלית-פנדמנטאליסטית, הדוגלת בשלטון האסלאם הראשוני ובהשלטת השריעה, ומתנגדת לחילוניות ולתוצאותיה : ליברליזם או סוציאליזם כתורות זרות. בגישה זו ישנם זרמי משנה בעלי גישות שונות כמו הסלאפים, אך התנועה הבולטת, ובודאי הדומיננטית היא של האחים המוסלמים שהוקמה על ידי חסן אלבנא. למרות שכללה גם משכילים רבים (אפנדיה), היא ביסודה תנועה עממית שבה חברים כל שדרות החברה המצרית. אחד מעמודי התווך שלה הוא יכולתה למוג ולאחד בין שכבות אוכלוסייה שונות להבעת נאמנות (ביעה) אחת. היא מתנגדת לא רק לשלטון זר ואפילו חילוני, אלא גם לממסד האורתודוכסי המשתף פעולה עם השלטון מחד, וחברתית רואה עצמו כמעמד קלריקלי סגור. גם התנגדותו לזרם המודרניסטי ברורה, משום שזה מצדד בבחינה חדשה ורציונאלית של כתבי הקודש לרבות הקוראן. ההתנגדות הסוחפת של האחים המוסלמים לממסד החילוני או הדתי ולחדשנות הדתית, הביאה לכך שהתנועה היא האופוזיציה העיקרית לשלטון במצרים מזה קרוב למאה שנה, תוך שימוש בכלים שונים : פרלמנטאריים (לפעמים), חוץ פרלמנטאריים (לרוב) ואפילו אלימים (וינטר, 1989; Aly, & Wenner, 1982; Black, 2011).

א. האידיאולוגיה של האחים המוסלמים

רעיונותיהם של אפעיאני ועבדה באשר לאסלאם מודרני ורפורמיסטי מתוך הנחה שהחברה המערבית מתקדמת, לא זכו לתמיכה רבה בעולם הערבי. אדרבא, לא נראה היה כי הגישה המודרניסטית תהווה מענה למצוקה הבווערת : הצלת העולם הערבי מפני הקולוניאליזם שלאחר מלחמת העולם הראשונה שלט כמעט בכל מדינות ערב. אחד הבולטים מבין תלמידיהם היה מחמד רשיד רצ'א, לבנוני במוצאו שאת מרבית חייו הבוגרים בילה במצרים. האסלאם לדעתו, מספק כלים להתמודדות עם המערב באמצעות פיתוח